

Περίληψη - Summary

Γκιόκα-Σπιτσιέρη Ασπασία: «Οι οικονομικές δραστηριότητες του μυκηναϊκού ιερατείου: επιγραφικά και αρχαιολογικά δεδομένα από την ηπειρωτική Ελλάδα»

Η παρούσα διατριβή εξετάζει τις οικονομικές δραστηριότητες του μυκηναϊκού ιερατείου με βάση τα τεκμήρια της Γραμμικής γραφής Β και τα αρχαιολογικά δεδομένα από τα ιερά της ηπειρωτικής Ελλάδας κατά την ανακτορική περίοδο (14^{ος} - 12^{ος} αιώνας π. Χ.). Στόχος είναι η διερεύνηση της οργάνωσης της θρησκευτικής οικονομίας και ο προσδιορισμός της σχέσης της με την ανακτορική. Δεδομένου ότι στις πρώιμες κοινωνίες, όπως η μυκηναϊκή, η οικονομία, η κοινωνία και η θρησκεία ήταν στενά συνδεδεμένες, το ζήτημα σχετίζεται άμεσα με την κοινωνική θέση του ιερατείου εντός του ιεραρχημένου ανακτορικού συστήματος και άπτεται άμεσα του ζητήματος της φύσης της μυκηναϊκής βασιλείας. Όπως προκύπτει από τις καταγραφές, το ιερατείο μετείχε ενεργά τόσο στην πρωτογενή παραγωγή, όσο και σε τομείς της δευτερογενούς παραγωγής (μεταλλουργία, υφαντουργία και αρωματοποιία). Τα αρχαιολογικά δεδομένα υποστηρίζουν τη στενή σχέση μεταξύ των ιερών και της βιοτεχνικής δραστηριότητας και δεικνύουν ότι το ιερατείο ασχολούνταν και με την κοσμηματική και γενικότερα με την κατεργασία πολύτιμων υλών. Η διατριβή διαρθρώνεται σε τρεις ενότητες. Στην πρώτη ενότητα εξετάζεται το θέμα της ιερής οικονομίας και της σχέσης πολιτικής και θρησκευτικής εξουσίας. Η δεύτερη ενότητα είναι αφιερωμένη στα επιγραφικά δεδομένα (σύνθεση και οργάνωση του μυκηναϊκού ιερατείου, βιοτεχνικές δραστηριότητες των ιερών και η παρουσία του θρησκευτικού στοιχείου στη γαιοκατοχή). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η υπόθεση της ιέρειας e-ri-ta, της πρωθιέρειας της περιοχής ra-ki-ja-na, του θρησκευτικού κέντρου που βρισκόταν, σύμφωνα με τα τεκμήρια, κοντά στην Πύλο. Η διαμάχη της ιέρειας με τους εκπροσώπους του da-mo, δηλαδή της κοινότητας, με αντικείμενο τη φύση της κατοχής ενός από τα μεγαλύτερα κτήματα της ra-ki-ja-na αποτελεί την αρχαιότερη περίπτωση δικαστικής διένεξης της πρώτο-ιστορίας που γνωρίζουμε έως σήμερα. Η αντιδικία καταγράφεται στις πινακίδες Eb 297 και Ep 704. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της ιέρειας, δεν οφείλεται φόρος, αφού το κτήμα ανήκει στο θεό. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του da-mo, το κτήμα είναι δημόσιο και η ιέρεια το κατέχει ως μισθώτρια. Συνεπώς, αφού η ιέρεια το είχε μισθώσει από τον da-mo, όφειλε να πληρώσει την ανάλογη εισφορά. Η απόφαση της διένεξης μεταξύ της ιέρειας και του da-mo παραμένει άγνωστη. Όπως καταφαίνεται όμως από την εν λόγω αντιδικία, η εξουσία του da-mo είναι τουλάχιστον ίση με εκείνη της ιέρειας και ο da-mo μπορούσε να έχει την εξουσία να θέτει κανόνες έναντι αυτής. Ο da-mo φαίνεται πως ήταν ένα

συλλογικό, τοπικό όργανο διοίκησης και μια οντότητα μη ανακτορική, επί της οποίας η ανακτορική εξουσία ήταν σημαντικά μειωμένη ή αναποτελεσματική. Και άλλες επιγραφικές μαρτυρίες (όπως η συλλογική προσφορά στον Ποσειδώνα στην πινακίδα της Πύλου Uh 718) αναδεικνύουν τον πολύ σημαντικό ρόλο των κοινοτήτων στον τομέα της θρησκείας. Ενδεχομένως οι κοινότητες αυτές να επόπτευαν τις λατρείες και ίσως να απετέλεσαν το συνδετικό κρίκο για τη συνέχιση της λατρείας, όχι απαραίτητα με το ίδιο λατρευτικό περιεχόμενο, στους ιστορικούς χρόνους. Η τρίτη ενότητα της διατριβής αφορά τα αρχαιολογικά δεδομένα (παρουσιάζονται τα ιερά της ηπειρωτικής Ελλάδας, καθώς και τα ιερά στην Αγία Ειρήνη της Κέας και στη Φυλακωπή της Μήλου, που εμφανίζουν στοιχεία άσκησης βιοτεχνικής δραστηριότητας). Το τελευταίο κεφάλαιο αφιερώνεται στην ανασύνθεση των δεδομένων και προτείνεται ότι τα ιερά που βρίσκονταν σε εγγύτητα με τα ανάκτορα αποτελούσαν οικονομικές μονάδες που ελέγχονταν μεν από αυτά, διέθεταν όμως σχετική αυτονομία. Τα επιγραφικά δεδομένα πιστοποιούν την ύπαρξη διακριτής κατηγορίας ιερατικού προσωπικού, με συγκεκριμένες αρμοδιότητες και λατρευτικές λειτουργίες. Οι ιερείς και οι ιέρειες ήταν, τουλάχιστον κατά την τελευταία φάση της ανακτορικής περιόδου, όπως δεικνύουν τα στοιχεία κυρίως από την Πύλο, επαγγελματίες λειτουργοί, υπηρετούσαν συγκεκριμένη θεότητα, σε συγκεκριμένο ιερό και σε γενικές γραμμές το φύλο του λειτουργού συνέπιπτε με το φύλο της θεότητας. Από τα διαθέσιμα στοιχεία δεν προκύπτει πως το θρησκευτικό στοιχείο κυριαρχούσε στους χώρους παραγωγής και στον τρόπο διανομής των αγαθών κατά τη μυκηναϊκή ανακτορική περίοδο. Τα τεκμήρια δεικνύουν ότι οι θρησκευτικοί αξιωματούχοι κατείχαν σημαντική θέση στη μυκηναϊκή κοινωνία, χωρίς όμως να διαθέτουν προνομιακή μεταχείριση ούτε κατοχή ειδικών προνομίων, τουλάχιστον στον οικονομικό τομέα, μολονότι η θρησκεία έπαιζε σημαντικό ρόλο στη μυκηναϊκή κοινωνία και κάποια ιερά φαίνεται πως διέθεταν οικονομική δύναμη και συνακόλουθα κάποιου είδους επιρροή. Από τα υπάρχοντα επιγραφικά και αρχαιολογικά δεδομένα δεν προκύπτει η αρχιερατική ιδιότητα του Μυκηναίου ηγεμόνα, ούτε η ύπαρξη κάποιας ειδικής σχέσης μεταξύ ιερατείου και ανώτατης πολιτικής εξουσίας. Σε κάθε περίπτωση, η θρησκευτική σφαίρα δε φαίνεται να υπερείχε έναντι άλλων διακεκριμένων τάξεων, ούτε να ξεπερνά την κοσμική εξουσία.

Gioka-Spitsieri Aspasia: «The financial activity of the Mycenaean priesthood: textual and archaeological evidence from the Greek mainland»

The present dissertation examines the financial activities of the Mycenaean priesthood, based on the Mycenaean Linear B script and the archaeological evidence from the sanctuaries of the Greek mainland, during the palace

period (14th -12thc. B.C). Target is the investigation of the way that, the temple economy was organized, and the relationship with the palace economy attempted to specify. Based on the fact that in the early societies, like the Mycenaean, economy, society and religion were closely associated, the previous fact is related directly to the social status of the priesthood within the ranked palace system, and connected directly to the question of the nature of the Mycenaean kingship. As it outputs from the documents, the priesthood participated to the primary production, as also to secondary sections (like metallurgy, texting and perfumery). The archaeological data support the close relation between the priests and the activities of the craft industry and indicate that the priesthood occupied additional with the jewelry. The dissertation is structured in three parts. In the first place, the thesis of the sacred economy is examined, along with the relationship with the secular and religious dominion. The second part is based on the textual evidence (composition and framework of the Mycenaean cult personnel, manufactured activities of the shrines and the presence of religion inside the landholding). A case of special interest issues from the conflict of priestess *e-ri-ta* with the *da-mo*. The priestess *e-ri-ta* was the high priestess of the area *pa-ki-ja-na*, which was a religious center near Pylos. The priestess' conflict with the representatives of *da-mo* (the community), for the terms of possession of one of the biggest lands of *pa-ki-ja-na*, consists the most ancient case of judicial conflict of proto-history that we know to date. The litigation is registered in the tablets Eb 297 and Ep 704. According to the priestess' claims, the tax should not be payed, because the land belongs to the god. The decision on the conflict between the priestess and the *da-mo* remains unknown. However, as it seems from the litigation in question, the power of *da-mo* is at least equal to hers and also the *da-mo* could have the power to set the rules over her. The *da-mo* seems to have been a collective, local part of the administration and a non-palatial entity, whose palatial power was significantly reduced or ineffective. Other textual testimonies (as the collective contribution to Poseidon recorded in the tablet Un 718 from Pylos) highlight the important role of communities in the sector of religion. Probably these communities supervised the worship and perhaps constituted the connective link for the continuation of worship, not necessarily with the same content in historical times. The third part of the dissertation concerns the archaeological evidence (where the sanctuaries of mainland Greece that appear elements of manufacturing activity are presented, as well of Ayia Irini in Keos and Phylacopi in Melos). The last part deals with the restructure of the facts, and proposes that the sanctuaries located close to the palaces were economic unities controlled by them, but maintained some kind of autonomy. The textual evidence confirm the existence of a discrete category of religious personnel, with certain competences and devotional services. The priests and priestess were, at least during the final phase of the palace period, as is shown from the data mainly from Pylos, professional officers, they served a specific deity, in a specific sanctuary and, broadly, the officer's sex coincided with the sex of the deity.

From the existing data it cannot be concluded that, the religious element dominated in the production and redistribution of goods during the Mycenaean palace period. The evidence indicate that the religious dignitaries had an important place in the Mycenaean society, but neither a privileged treatment nor the occupancy of special privileges, although the religion had a major role in the Mycenaean society and seems that some sanctuaries disposed economic power, as well as a resulting kind of influence. From the existing textual and archaeological data cannot be found conclusion as of the simultaneous rating of a priest and a king, neither for the existence of some special relationship between the priesthood and the supreme political power, until now. In each case, the religious sector did not seem to be superior to other distinguished classes, nor did it excel the secular power.